

Waarnemingen van twee zingende Grauwe Fitissen,

Phylloscopus trochiloides (Sundevall)

(*Observations of two singing Greenish Warblers*)

door

CHR. VAN ORDEN en S. BRAAKSMA

RIVON Mededeling No. 240

Er zijn weinig vogelsoorten, waarvan de verspreidingsexpansie zo opmerkelijk is als bij de Grauwe Fitis. Na in 1896 voor het eerst in West-Europa te zijn vastgesteld (Engeland), werden de waarnemingen vooral na 1900 veelvuldiger. Tussen 1905 en 1933 vestigde de soort zich als zeldzame broedvogel in Estland, Letland, Oost-Duitsland (Pruisen, Danzig en Pommeren) en Zuidoost Finland. Daarna werden de waarnemingen in West-Europa steeds talrijker, alhoewel veruit de meeste waarnemingen afkomstig zijn uit Engeland. Dit vindt ongetwijfeld zijn oorzaak in het feit dat dit land bijzonder veel „bird-observatories” heeft, zulks in tegenstelling tot de meeste andere West-Europese landen. Zuidoost Zweden werd in 1953 als broedgebied geannexeerd en het laatste nieuws tot op heden is dat een Grauwe Fitis in 1962 in West-Duitsland (Westerwald) gebroed heeft. De vogel heeft het gebracht tot een nest met 6 eieren, doch deze bleken later onbevruucht te zijn. Voorts werden, resp. in 1961 en 1963, nog op 2 andere plaatsen in West-Duitsland zingende mannetjes waargenomen, nl. in het Schwarzwald en bij Göttingen (Niethammer en Wolters, 1964. Witt, 1964 en Hampel, 1964). Het lag dus in de lijn van de verwachtingen dat de Grauwe Fitis ook Nederland in toenemende mate zou bezoeken. Hoewel men de soort veel eerder in de periode augustus t/m september zou verwachten — de periode dat de Grauwe Fitis in Engeland vooral wordt waargenomen — slaan onze waarnemingen op voorjaar en zomer.

Concrete feiten die wijzen op een verdere expansie, zijn in eerste instantie zangposten, gevolgd door spaarzame broedgevallen.

In West-Europa is Nederland, met Frankrijk, waar de soort in 1963 nabij Reims werd waargenomen (Niethammer en Wolters, 1964), thans het meest westelijke land, waar de zang van deze soort is vernomen. Braaksma, die sedert 1962 jaarlijks een vogelrijk gebied in Drenthe inventariseert, nam daar gedurende de periode van 8 t/m 12 juni 1965 dagelijks op vrijwel dezelfde plaats een zingende Fitis-achtige vogel waar, die hij aanvankelijk niet thuis kon brengen. Hij was er vrij zeker van dat hij te doen had met een Scandinavische of Oost-Europese *Phylloscopus*-soort. Hij beschreef daarom zang en uiterlijk van de vogel zo goed mogelijk, in de hoop dat hij er thuis in Utrecht met behulp van de nodige vakliteratuur wel achter zou kunnen komen met welke vogel hij te doen had.

Het geval intrigeerde hem te meer, toen hij op 10 juni op ± 600 m afstand

van het zangterritorium van het voornoemde exemplaar nog een 2e zingende vogel ontdekte, die eveneens constant hetzelfde vrij monotone liedje ten beste gaf. Braaksma was overigens niet de enige, aan wie dit duidelijk van de zang van alle andere in het bos aanwezige vogelsoorten afwijkende liedje terstond was opgevallen.

Hij werd nl. reeds na zijn eerste vroege ochtend-inventarisatie op 8 juni staande gehouden door de toezichthouder, de heer E. Vos, die hem vroeg of hij ook een vreemd vogelgeluid had gehoord. De plaats waar Vos dit had genoteerd, bleek dezelfde te zijn als die waar Braaksma de eerstgenoemde vogel had waargenomen. Vos vertelde, dat de vogel reeds vele weken ter plaatse aanwezig was en dat hij dezelfde zang daar ook in 1964 vele malen had gehoord! Thuisgekomen bleek voor Braaksma de determinatie van de vogels aan de hand van de genoteerde gegevens toch niet zo eenvoudig te zijn als hij aanvankelijk had verondersteld. Vooral het ontbreken of vrijwel ontbreken van een wenkbrauwstreep stelde hem voor problemen. Hij stelde zich daarom telefonisch in verbinding met Van Orden, die speciaal voor kleine zangvogels steeds een bijzondere belangstelling heeft gehad. Het telefoongesprek resulteerde in de voorlopige diagnose dat de waargenomen vogels wel Grauwe Fitissen zouden kunnen zijn.

Teneinde volledige zekerheid te krijgen, werd op 17 juni een gezamenlijk bezoek gebracht aan het onderhavige bosgebied. Ondanks de zeer ongunstige weersomstandigheden bleek de eerst ontdekte vogel volop te zingen. Het tweede exemplaar liet zich helaas niet horen, maar dit was uiteraard voor de determinatie niet noodzakelijk. Van Orden kende nl. de zang van de Grauwe Fitis uit de wouden van Białowiecza in Polen, zo goed, dat hij reeds na de eerste zangstrofen vol enthousiasme kon bevestigen, dat het hier inderdaad de zang van deze soort betrof. De vogel liet zich bovendien af en toe even zien, zodat ook Van Orden en de heer E. P. Klever uit Assen, die als derde man present was, de reeds door Braaksma gemaakte beschrijving van het verenkleed volledig konden bevestigen.

De onderhavige vogel verbleef in een terrein, begroeid met $\pm$ 15-jarige Japanse lariksen gemengd met eik, beuk, berk en fijnspar met in de naaste omgeving 2 lanen van oude inlandse eiken. De ene laan waarin de vogel zich kennelijk graag ophield, grenst aan een $\pm$ 60-jarige grovedennen-opstand met plaatselijk een vrij rijke ondergroei van lijsterbes, eik, kamperfoelie, bosbes, varens en bramen. De andere laan, waarin de vogel ook af en toe werd gezien, grenst aan een $\pm$ 10-jarige sparrenaanplant. Tussen de lariksaanplant en laatstgenoemde eikenlaan bevindt zich een $\pm$ 4 meter brede vaart, die ten dele is dichtgegroeid met sterremos en veenmos.

Het biotoop van de 2e zingende vogel vertoonde vrij veel overeenkomst met het voornoemde. Ook daar werd de vogel nl. waargenomen in een laan met 2 rijen oude inlandse eiken, grenzende aan grovedennenbos met een ondergroei van eik, lijsterbes en braam. Het onderhavige bos is $\pm$ 50 jaar oud. De eikenlaan wordt tevens begrensd door een $\pm$ 6 m hoge gemengde

eiken-berkensingel. De vogel verbleef behalve in de oude eiken ook af en toe in deze singel en in het aangrenzende grovedennenbos.

Opvallend was het rusteloze gedrag van beide voornoemde vogels in vergelijking tot de Fitis (*Phylloscopus trochilus*). Nu eens fourageerden zij in een berkje, om even daarna in een topje van een ± 16 meter hoge eik te fourageren of te zingen en nog even later in het grovedennenbos te verdwijnen. De zang van de Grauwe Fitissen is zeer karakteristiek. Als men deze éénmaal heeft gehoord, kan men deze moeilijk verwisselen met die van een andere zangvogel. De zang lijkt wat op een mengeling van die van een Boompieper (*Anthus trivialis*) met die van een Fluiters (*Phylloscopus sibilatrix*). Zij wordt meestal in boomtoppen voorgedragen, terwijl de vogel daarbij ondertussen doorgaat met voedsel zoeken. Vooral de eerstgenoemde vogel zong zeer frequent en was vrijwel de gehele dag te horen. Pas tegen de avond verminderde de zangactiviteit. Het liedje kan worden omschreven als een 5-lettergreppige strofe, waarvan de eerste 3 geleidelijk in toonhoogte oplopen en de laatste 2 duidelijk lager van toon zijn.

Het klinkt ongeveer als „dji-dji-djie-dja-dja”. Het werd behalve door voornoemde 4 personen ter plaatse ook nog gehoord door de terreinbeheerder, de heer S. Cats en diens tijdelijke plaatsvervanger, de heer D. Septer, die beiden evenals de heren Vos en Klever vrijwel alle geluiden van de overige bosvogels goed kennen en er eveneens direct van overtuigd waren, dat het hier een voor Nederland zeer ongewone soort betrof.

Zoals gezegd, verbleef de soort volgens de heer Vos reeds in 1964 in het betreffende terrein. Toen reeds hoorde hij gedurende een deel van het voorjaar de zo stereotiepe zang. Tussen 25 en 29 april 1965 vernam hij deze voor het eerst weer, op precies dezelfde plaats waar de vogel ook het jaar hieraan voorafgaand steeds verbleef. Vanaf genoemde datum is de vogel steeds op deze plaats gebleven.

De laatste waarneming was op 4 juli. De tweede vogel was, zoals reeds vermeld, lang niet zo zanglustig als de eerste en liet zich ook slecht waarnemen. Alhoewel niet bewezen kon worden dat één van de twee vogels gepaard was, is de waarschijnlijkheid voor de tweede vogel, gezien het gedrag, vrij groot.

De aankomstdatum van de eerste vogel is merkwaardig. Hierbij moeten wij nl. bedenken, dat we te doen hebben met een vogel, die zijn overwinteringsgebied in India heeft en zoals bij alle trekvogels die uit het Z.O. arriveren, gaat dit gepaard met een late aankomstdatum. In Oost-Duitsland arriveert de soort bijvoorbeeld pas eind mei — begin juni. Daarom hebben wij de heer Vos herhaaldelijk gevraagd of deze aankomstdatum werkelijk wel juist was. Hieromtrent had hij absolute zekerheid, aangezien hij het in het zakboekje vermeld had, helaas dus niet op datum nauwkeurig. Ook het jaar daarvoor, 1964 dus, was volgens zijn zeggen de vogel eind april reeds aanwezig. Overigens moeten we bedenken dat bij trekvogels waarvan het broedgebied zich zeer sterk uitbreidt, dit verschijnsel gepaard gaat met het zoeken naar nieuwe

overwinteringsgebieden. Vooral moeten we hierbij bedenken dat de uitbreiding van het verspreidingsgebied van de Grauwe Fitis reeds uit een interglaciale periode moet dateren, aangezien deze soort in West-Europa een andere subspecies, *Phylloscopus trochiloides viridanus*, gevormd heeft (Johansen 1961). Soorten, die ook nieuwe overwinteringsgebieden zoeken zijn bijv. Kleine Vliegenvanger (*Muscicapa parva*) en Noordse Boszanger (*Phylloscopus borealis*).

Het is dus helemaal niet noodzakelijk dat „onze” vogels de winter werkelijk in India hebben doorgebracht. Irak, Iran en omgeving zijn in het licht van het bovengenoemde heel wat waarschijnlijker. Winterwaarnemingen uit dit gebied van Noordse Boszangers zijn reeds bekend.

In het veld zijn er weinig spectaculaire kenmerken voor deze soort aan te wijzen. In weerwil van zijn naam is de Grauwe Fitis warmer gekleurd dan Fitis en Tjiftjaf (*Phylloscopus collybita*) en heeft hij vooral een ronder kopje en vrijwel zwarte poten. De rug is bruin-groen en de buik wit met een licht geelbruin waasje. Wenkbrauwstrepen en vleugelstreepjes waren zo te zien niet of nauwelijks aanwezig. Het vleugelstreepje is overigens als regel pas te zien bij zeer dichte benadering en dan nog met moeite, en onze vogels verbleven vrijwel steeds in de boomtoppen. Ook wenkbrauwstrepen blijken bij diverse *Phylloscopi* uitgesproken slechte veldkenmerken te zijn. Bij de Fitis bijvoorbeeld hebben jonge vogels prachtig ontwikkelde wenkbrauwstrepen terwijl deze bij de oudere soortgenoten vooral in augustus en september, maar vaag te zien zijn. Ook bij Fluiters bestaat er een grote variatie in dit opzicht. De algemene indruk van de door ons in Drenthe waargenomen vogels was zeker niet grijs, zoals bij het eerste in Nederland waargenomen exemplaar (Kist, 1963), hetgeen een bevestiging is van het feit dat de verschillen in leeftijd bij de Grauwe Fitis in het veld wél goed te zien zijn. Sterker nog, de naam „Grauwe” Fitis mag voor eerstejaars vogels opgaan — indien althans grijs gelijk te stellen is aan griuw! — bij overjarige exemplaren gaat deze benaming kennelijk niet op. Al met al is het onze stellige conclusie, dat als men deze vogel niet aan het geluid kan herkennen en vooral als er dan bovendien nog bij minder gunstige omstandigheden wordt waargenomen, de determinatie een gok wordt.

Vooralsnog hopen we echter dat de Grauwe Fitis binnen niet al te lange tijd geplaatst kan worden op de Nederlandse broedvogellijst. Juist deze mogelijkheid heeft ons er van doen afzien de juiste plaats te vermelden, in de hoop dat een vestiging van deze bijzonder interessante soort niet zal worden teniet gedaan door overmatig bezoek.

LITERATUUR:

- Hampel, F. (1964): Grüner Laubsänger, *Phylloscopus trochiloides*, in Göttingen, Journ. f. Orn. 105: 199.
Johansen, H. (1961): Die Entstehung der Westsibirischen Vogelfauna. Journal für Ornithologie 104: 394.
Johansen, H. (1954): Vogelfauna Westsibiriens. Journal für Ornithologie 95: 74.

- Kist, J. (1963): Veldwaarnemingen van de Grauwe Fitis, *Phylloscopus trochiloides* (Sundevall). Limosa 36: 1.
- Niethammer, G., Kramer, H. en Walters, H. E. (1964): Die Vögel Deutschlands.
- Niethammer, G. en Wolters, H. E. (1964): Brutversuch des Grünen Laubsängers (*Phylloscopus trochiloides*) in Westdeutschland. Journ. f. Orn., 105: 197—198.
- Voous, K. H. (1960): Atlas der Europese vogels.
- Witt, K. (1964): Ein Grüner Laubsänger (*Phylloscopus trochiloides*) im Hochschwarzwald, Journ. f. Orn. 105: 198.

SUMMARY:

Observations of two singing Greenish Warblers.

On the 8th of June 1965 the second author of this article discovered a singing male of what proved to be a greenish warbler (*Phylloscopus trochiloides*) in a deciduous forest in the province of Drenthe. Up till the 12th of June he heard the bird singing frequently every day in the same place. On the 10th of June a second singing male of this species was discovered in the same forest at about 600 m. distance of the first one. On the 17th of June both authors visited the forest together and in spite of bad weather conditions the first mentioned bird proved to be singing continuously. Hence the first author, who is well acquainted with this species, having been in the opportunity to observe it in the Białowiecza-forest in Poland, was able to confirm that it certainly was a singing male of the greenish warbler. Apart from the authors four local bird-watchers saw and heard the first of the two birds. The fact that the second bird was singing only occasionally puts up the suggestion, that this might be a coupled male. However there are no further indications of a probable breeding-case. One of the local bird-watchers mentioned before, being the warden of the reserve, told the authors that the species had already arrived this year in the end of April. The first bird stayed till at least 4 July, at which date the warden heard it for the last time. He told the authors that he had already heard the song of this species on the same spot during the spring of 1964.